

10. SINIF TARİH DERSİ

1. DÖNEM 1. ORTAK YAZILI SINAV PROVASI · PUANLAMA ANAHTARI

Senaryo 2 · Kitapçık A · Sezgi Empati Educational Assessments · www.sanalsinav.com

1. TAR.10.1.1 · Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte 1040-1299 yılları arasında meydana gelen önemli askerî mücadelelerin Türk tarihi · kolay

10 puan

Madde	Ölçüt	Puan
a)	Dandanakan'ın Büyük Selçuklu Devleti'nin kurulmasını/güçlenmesini sağladığını belirtir.	2
a)	Katvan'ın devletin Orta Asya'daki (doğudaki) gücünü sarstığını belirtir.	2
a)	İki etkiyi karşıtlık içinde ifade eder (ör. biri yükselişin başlangıcı, öteki gerilemenin işareti; biri devleti kuran, öteki zayıflatan).	2
b)	Geçerli bir ortak özellik yazar (ör. ikisi de Büyük Selçukluların doğudaki Horasan-Maveraünnehir hâkimiyetini doğrudan etkilemiştir; ikisi de Türkistan sahasında yapılmıştır; ikisinin sonucunda da topraklar el değiştirmiştir ya da benzeri). "İkisi de savaştır" gibi ayırt edici olmayan ifadeler puan almaz.	4

a) Örnek cevap: Dandanakan zaferi Horasan'ı kazandırıp Büyük Selçuklu Devleti'nin kurulmasını sağlamış, yükselişi başlatmıştır. Katvan yenilgisi ise Maveraünnehir'i kaybettirip devletin Orta Asya'daki gücünü sarsmış, gerilemenin işareti olmuştur.

b) Örnek cevap: İkisi de Büyük Selçukluların doğudaki (Horasan-Maveraünnehir) hâkimiyetini doğrudan etkilemiştir.

Sık hatalar: Tabloyu aktarıp iki savaşı ayrı ayrı anlatmak, karşılaştırma yapmamak; Ortak özellik olarak "ikisi de savaştır" gibi ayırt edici olmayan bir ifade yazmak

2. TAR.10.1.1 · Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte 1040-1299 yılları arasında meydana gelen önemli askerî mücadelelerin Türk tarihi · orta

15 puan

Madde	Ölçüt	Puan
a)	I ve II numaralı savaşlarda tehdidin batıdan (Bizans'tan) geldiğini belirtir.	3
a)	III ve IV numaralı savaşlarda tehdidin doğudan (Harezmşahlar ve Moğollar; İran-Orta Asya yönünden) geldiğini belirtir.	3
b)	Malazgirt'in Anadolu'nun kapılarını açarak Türk siyasi hâkimiyetini başlattığını belirtir.	3
b)	Kösedağ'ın Türkiye Selçuklularını Moğol hâkimiyetine soktuğunu, merkezî otoriteyi zayıflattığını belirtir.	3
b)	İki etkiyi karşılaştırır (ör. biri hâkimiyeti kuran, öteki bağımsızlığı ve siyasi birliği sarsan; ya da Kösedağ'dan sonra Türk varlığının sürdüğünü ama siyasi birliğin beyliklere bölündüğünü belirtir).	3

a) Örnek cevap: I ve II'de Selçuklular batıdan gelen Bizans'la, III ve IV'te doğudan gelen Harezmşahlar ve Moğollarla savaşmıştır. İlk ikisinde tehdit batıdan, son ikisinde doğudan gelmiştir.

b) Örnek cevap: Malazgirt, Anadolu'nun kapılarını açarak Türk siyasi hâkimiyetini başlatmıştır. Kösedağ ise Türkiye Selçuklularını Moğol hâkimiyetine sokup merkezî otoriteyi zayıflatmıştır. Biri hâkimiyeti kurmuş, öteki bağımsızlığı sarsmıştır; yine de Anadolu Türk yurdu olarak kalmış, siyasi birlik beyliklere bölünmüştür.

Sık hatalar: Harezmşahları Anadolu'nun batısındaki bir güç sanmak; Kösedağ'dan sonra Anadolu'nun Türklerin elinden çıktığını düşünmek

3. TAR.10.1.2 · Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte Türklerde devlet ve ordu teşkilatında meydana gelen değişim ve sürekliliği yorum · kolay

10 puan

Madde	Ölçüt	Puan
a)	Ülkenin hanedan üyelerinin ortak malı sayılması anlayışını belirtir (kutun hanedana verildiği, bu yüzden her hanedan üyesinin tahtta hakkı olduğu biçiminde ifade eden cevaplar da doğrudur). Yalnız "kut anlayışı" yazıp ortak mal düşüncesini belirtmeyen cevaplar yarım puan alır.	5
b)	Aynı anlayışın Orta Asya Türk devletlerinde de bulunduğunu ve Selçuklularda sürdüğünü belirtir.	3
b)	Bu anlayışın taht kavgalarına, devletin bölünmesine ya da zayıflamasına yol açtığını yorumlar.	2

a) Örnek cevap: Ülkenin hanedanın ortak malı sayılması anlayışı. Kutun hanedana verildiğine inanıldığı için her hanedan üyesi tahtta hak sahibi sayılıyordu.

b) Örnek cevap: Bu anlayış Orta Asya Türk devletlerinde de vardı ve Selçuklularda sürdü; yani bir sürekliliktir. Her hanedan üyesi hak iddia edebildiği için hükümdar ölünce taht kavgaları çıkmış, devlet bölünüp zayıflamıştır.

Sık hatalar: Taht kavgalarını yalnızca kişisel hırsla açıklamak; Kut anlayışını İslamiyet'le gelen bir yenilik sanmak

4. TAR.10.1.2 · Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte Türklerde devlet ve ordu teşkilatında meydana gelen değişim ve sürekliliği yorum · orta

15 puan

Madde	Ölçüt	Puan
a)	Askerî işlev: İktâ sahibinin atlı asker besleyip sefere katılmasını kanıt göstererek devletin her an hazır asker bulundurduğunu açıklar.	5
a)	Mali işlev: Askerlerin hazineden maaş ödenmeden köyün vergi geliriyle beslendiğini, böylece hazinenin yükünün azaldığını açıklar.	5
b)	Toprağın mülkiyetinin devlette kaldığını, iktâ sahibine yalnızca vergi gelirin verildiğini belirtir.	3
b)	Devletin iktâyı geri alabilmesini merkezî otoritenin güçlü olduğu ya da devlet denetiminin sürdüğü biçiminde yorumlar.	2

a) Örnek cevap: Askerî: Emir Tutak yirmi atlı asker besleyip sefere katılacağı için devlet hazır bir ordu bulundurur. Mali: Bu askerler hazineden maaş almadan köyün vergi geliriyle beslenir; hazine büyük bir yükten kurtulur.

b) Örnek cevap: Toprak devletidir; iktâ sahibine yalnızca vergi geliri verilmiştir. Devletin şartlara uymayandan iktâyı geri alabilmesi, merkezî otoritenin toprak ve asker üzerindeki denetimini koruduğunu gösterir.

Sık hatalar: İktâ sahibini toprağın sahibi sanmak; Askerî ve mali işlevi metinden kanıt göstermeden genel ifadelerle yazmak

5. TAR.10.1.2 · Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte Türklerde devlet ve ordu teşkilatında meydana gelen değişim ve sürekliliği yorum · zor

20 puan

Madde	Ölçüt	Puan
a)	Orta Asya Türk devletlerinde de hanedan üyelerinin ülke yönetiminde görev alarak yetiştirildiğini belirtir.	4
a)	Bu geleneğin Selçuklularda melik-atabey uygulamasıyla sürdüğünü, yani bir süreklilik olduğunu açıklar.	3
b)	Merkez zayıflayınca atabeylerin melikler adına yönetimi ele geçirip bağımsızlaştığını belirtir.	3
b)	Bunu somut bir tarihî gelişmeyle destekler (ör. Büyük Selçuklu Devleti zayıflayınca atabeyliklerin kurulması; Musul, Şam, Azerbaycan atabeylikleri ya da benzeri).	3
c)	İki görüşü birleştiren tutarlı bir yorum yazar (ör. uygulama güçlü sultanlar döneminde şehzadeleri yönetime hazırlamış, merkez zayıfladığında ise bölünmeyi hızlandırmıştır; etkisi merkezî otoritenin gücüne bağlıdır ya da benzeri).	7

a) Örnek cevap: Orta Asya Türk devletlerinde de hanedan üyeleri ülkenin bir bölümünü yöneterek devlet işlerini öğrenirdi. Selçuklularda meliklerin atabeylerin gözetiminde eyalet yönetmesi bu geleneğin devamıdır.

b) Örnek cevap: Büyük Selçuklu Devleti zayıflayınca atabeyler melikler adına yönetimi ele geçirmiş, Musul ve Şam gibi bölgelerde bağımsız atabeylikler kurmuştur.

c) Örnek cevap: Atabeylik güçlü sultanlar döneminde şehzadeleri yönetime hazırlayan yararlı bir uygulamaydı; ancak merkez zayıflayınca atabeylerin bağımsızlaşmasına imkân verip parçalanmayı hızlandırdı. Etkisi merkezî otoritenin gücüne bağlıydı.

Sık hatalar: Atabeyi sultanın kardeşi ya da oğlu sanmak; Kendi yorumunda iki görüşten yalnızca birini tekrar etmek

6. TAR.10.1.3 · Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte Türklerin sosyoekonomik faaliyetleri ile yerleşme ve şehirleşme anlayışları aras · orta

15 puan

Madde	Ölçüt	Puan
a)	Devletin ticarete önem verdiğini ve tüccarın malını güvence altına aldığını belirtir.	3
a)	Bunu metinden bir kanıtla (zararın hazineden ödenmesi ya da tüccarın yeniden gelmeye karar vermesi) destekler.	3
b)	Tüccarların güvensizlik nedeniyle Anadolu'ya daha az gelmesi ve ticaretin azalması sonucunu belirtir.	3
b)	Bunu şehirlerle ilişkilendirir (ör. limanlarda ve yol üzerindeki şehirlerde pazarların, kervansarayların ve esnafın gerilemesi; gümrük ve vergi gelirlerinin azalması; şehirlerin büyümesinin yavaşlaması ya da benzeri).	6

a) Örnek cevap: Devlet ticarete büyük önem veriyor, tüccarın malını güvence altına alıyordu. Zararın hazineden ödenmesi ve tüccarın yeniden gelmeye karar vermesi bunu gösterir.

b) Örnek cevap: Tüccarlar malları güvende olmadığı için Anadolu'ya daha az gelirdi. Alanya gibi limanlarda ve Konya gibi yol üzerindeki şehirlerde pazarlar ve esnaf zayıflar, gümrük ve vergi gelirleri azalır, şehirlerin büyümesi yavaşlardı.

Sık hatalar: Uygulamayı yalnızca tüccara yapılan bir iyilik olarak görüp ticaretle ilişkilendirmemek; "Olmasaydı" sorusunda yalnızca "ticaret hiç olmazdı" gibi aşırı genelleme yapmak

Madde	Ölçüt	Puan
a)	Kira gelirlerinin cami, medrese ve darüşşifanın giderlerini karşılayan sürekli bir kaynak olduğunu, böylece bu hizmetlerin kesintisiz sürdüğünü açıklar.	5
b)	Külliyenin ibadet, eğitim, sağlık ve iş (çarşı) imkânı sunduğunu ve kapı ile kervan yolu arasında bulunduğunu belirterek insanları bölgeye çektiğini açıklar (neden).	2
b)	Nüfus arttıkça çevreye evler yapıp alanın mahalleye dönüştüğünü açıklar (sonuç).	2
c)	İddianın metinle tam desteklenmediğini belirtir: yapıların bir kişinin vakfıyla kurulduğunu, giderlerin hazineden değil vakıf gelirlerinden karşılandığını gösterir.	4
c)	Tutarlı bir sonuca varır (ör. çarşıdaki esnafın ve ticaretin de büyümeye katkısını belirtir; ya da emirin bir devlet adamı olduğunu kabul edip büyümenin devlet adamlarının kişisel vakıflarıyla, yani vakıf sistemiyle gerçekleştiğini belirtir).	2

a) Örnek cevap: Çarşı ve hamamın kira gelirleri cami, medrese ve darüşşifanın giderlerini karşılayan sürekli bir kaynaktır; bu sayede bu hizmetler kesintisiz sürmüştür.

b) Örnek cevap: Külliye kapı ile kervan yolu arasında ibadet, eğitim, sağlık ve iş imkânı sunduğu için insanlar bu bölgeye gelip yerleşmiştir. Nüfus arttıkça çevreye evler yapılmış ve alan yeni bir mahalle olmuştur.

c) Örnek cevap: İddia tam doğru değildir. Yapılar bir emirin kendi vakfıyla kurulmuş, giderleri hazineden değil vakfın kira gelirlerinden karşılanmıştır. Ayrıca çarşıdaki esnaf ve ticaret de şehrin büyümesine katkı sağlamıştır.

Sık hatalar: Vakfı devletin vergi toplayan bir kurumu sanmak; Mahalleye dönüşmeyi açıklarken nedeni ya da sonucu atlamak